

UPPHOVSRÄTTSSKOLANS UPPHOVSRÄTTSGUIDE

PRV

© Kopioisto rf 2017

Text: Kopioisto ry. Bearbetat i svensk översättning av PRV 2019.

Illustrationer: Tarja Petrell / JCO Digital Oy

VÄLKOMNA TILL UPPHOVS RÄTTSSKOLAN!	4	ATT ANVÄNDA VERK I UNDERVISNING	21
GRUNDERNA I UPPHOVS RÄTTEN	6	Visning och kopiering av verk i undervisning	21
Vad är upphovsrätt?	6	Skolkopieringsavtalet innehåller	21
Upphovsrätten skyddar	6	Användning av tv-program, filmer och videoklipp i undervisningen	22
Hur upphovsrätten uppstår	7	<i>TV-program</i>	23
Copyrightmärket ©	7	<i>Filmer</i>	23
<i>Gemensamt verk</i>	8	<i>Webbvideoklipp</i>	23
Verkshöjd	8	Framförande av musik i undervisning	24
VAD INNEBÄR UPPHOVS RÄTTEN FÖR UPPHOVSPERSONEN?	9	Licens för offentlig framförande av teaterpjäs	24
Ekonomisk och ideell rätt	10	Creative Commons eller andra öppna licenser	24
Bearbetningar och översättningar	11	LÄRARENS EGET MATERIAL	26
Överlåtelse av upphovsrätt	11	Lärarens upphovsrätt till sitt eget material	27
Upphovsrättens giltighetstid	12	Arbetsgivarens användning av lärarens material	27
Närstående rättigheter	12	UPPHOVS RÄTTSSKOLAN ORGANISATIONER	29
Skydd för fotografier	12	YTTERLIGARE INFORMATION OM UPPHOVS RÄTTEN	30
Intrång i upphovsrätten	13		
FOTOGRAFERING OCH PUBLICERING AV FOTOGRAFIER	14		
Fotografering	14		
<i>Fotografering av personer</i>	15		
<i>Fotografering av konstverk</i>	15		
<i>Konstverk i bakgrunden och av underordnad betydelse</i>	15		
Publicering av bilder	16		
ANVÄNDNING AV VERK I UNDERVISNINGEN	17		
Citat	18		
Utnyttjande av information eller idéer och fria verk	19		
<i>Länkning</i>	19		
Källhänvisning	20		
<i>Privat bruk</i>	20		

VÄLKOMNA TILL UPPHOVSRÄTTSSKOLAN!

Tanken med Upphovsrättsskolans undervisningsmaterial är att inspirera och uppmuntra lärare och elever till kreativt arbete som respekterar upphovsrätten.

I guiden finns basuppgifter om upphovsrätt och skolornas olika avtal om användning av upphovsrättsligt skyddat material i undervisningen och inom skolan. Det huvudsakliga undervisningsmaterialet på Upphovsrättsskolan är producerat av upphovsrättsorganisationen Kopiosto rf. Materialet har skapats i ett projekt vars styrgrupp består av finska Utbildningsstyrelsen,

undervisnings- och kulturministeriet och Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ. Materialet har skapats i en arbetsgrupp där experter inom pedagogiken och upphovsrättsbranschen har deltagit.

Den svenska översättning av Upphovsrättsskolan har skett av Patent- och registreringsverket, PRV, i Sverige. Anpassning har även gjorts till den svenska upphovsrättslagen, svenska förhållanden i övrigt och upphovsrättsorganisationernas gällande avtal och licenser på skolområdet.

GRUNDERNA I UPPHOVSRÄTTEN

© Vad är upphovsrätt?

Upphovsrätt är ett skydd för skapande arbete. Filmer, musik, böcker eller serietidningar har alla skapats av upphovspersoner. Upphovsrätten ger upphovspersonen ensamrätt att bestämma över sitt eget arbete, som är resultatet av ett skapande arbete. Upphovspersoner tjänar på att sälja kopior av sina verk och rätt för andra att använda verken. Upphovsrätten är en förutsättning för att de ska kunna leva på skapande arbete och att nya verk skapas.

© Upphovsrätten skyddar

Upphovsrätten skyddar verkets utformning och uttryckssätt – resultatet av självständigt, personligt utformat och originellt skapat arbete.

Verket kan vara litterärt, konstnärligt eller muntligt. Verk är till exempel böcker, tidningsartiklar, kompositioner och noter, ritningar, målningar, fotografier, pjäser, filmer, tv-program, datorprogram, databaser, kartor, byggnader och bildkonstverk.

Upphovsrätten skyddar inte information, teorier, ämnen, fakta, metoder, handlingar och idéer som finns i verken, utan den utformning eller uttrycksätt som verket är skapat eller gjort på/efter. Därför får information, teorier, metoder och idéer i böcker, tidningar och på nätet fritt utnyttjas i egna verk. Du kan till exempel använda en annan persons konstverk som inspirationskälla för din egen målning. I dina egna texter kan du ha liknande handling och idéer som i en redan existerande bok.

Du får däremot inte kopiera direkt från en annan persons verk. Du ska alltid skriva den egna texten med egna ord och hänvisa till källorna.

© Hur upphovsrätten uppstår

Upphovsrätten gäller automatiskt när verket har skapats. Det krävs inga formaliteter, som registrering eller användning av ©-märket.

Upphovsrätten uppstår hos den person som har skapat ett verk. En upphovsperson är alltid en fysisk person. Upphovspersonens ålder har ingen betydelse. En elev har upphovsrätt till material som man själv skapat, såsom teckningar, uppsatser och skriftliga avhandlingar. För att använda ett verk av en elev, exempelvis publicera en teckning eller text i skoltidningen eller på skolans webbplats, behövs tillstånd från upphovspersonen. Om upphovspersonen är under 18 år behövs även föräldrarnas tillstånd. Lärare kan också få upphovsrätt till det material som de har skapat.

Copyrighttecknet ©

©-tecknet är en internationell symbol som används framför upphovspersonens eller rättighetshavarens namn i ett verk som är upphovsrättsligt skyddat. Genom att använda ©-tecknet kan du ange vem som äger upphovsrättigheterna till verket. Att upphovsrätten ska gälla eller att ett verk har upphovsrättsligt skydd förutsätter inte att ©-tecknet används. Att ©-tecknet saknas tar inte bort upphovsrättskyddet från verk som har verkshöjd. Upphovsrätten uppkommer och skyddet börjar gälla samtidigt som verket skapas och någon registrering eller annan åtgärd behövs inte.

Det finns inga vedertagna former för användning av ©-tecknet. Den vanligaste formen för att använda tecknet är Copyright © upphovspersonens eller rättighetshavarens namn och det första utgivningsåret. Ordet copyright kan även utelämnas. Till exempel © PRV 2018.

Gemensamt verk

Om två eller fler personer tillsammans skapar ett verk, är det fråga om ett gemensamt verk. Upphovsrätten har de bidragande upphovspersonerna gemensamt. I gemensamma verk är upphovspersonernas personliga bidrag inte självständiga verk utan en gemensam helhet, vilket innebär att det krävs tillstånd från alla upphovspersoner för att använda ett gemensamt verk.

© Verkshöjd

Alla litterära eller konstnärliga arbeten får inte upphovsrättsligt skydd. För att något ska skyddas krävs kreativt arbete. Resultatet av det kreativa arbetet ska vara självständigt, personligt utformat och originellt, alltså nå så kallad *verkshöjd*. Självständigheten, personliga utformningen och originaliteten bedöms från fall till fall. Bedömningen görs i sista hand av en domstol. Verkets kvalitet har ingen betydelse. Även ett verk som har låg konstnärlig kvalitet eller dålig kvalitet i övrigt kan skyddas. Verkshöjd ligger på olika nivåer för olika typer av verk. I olika avgöranden från domstolarna har en rätt låg tröskel för att nå verkshöjd kunnat konstateras.

VAD INNEBÄR UPPHOVSRÄTTEN FÖR UPPHOVSPERSONEN?

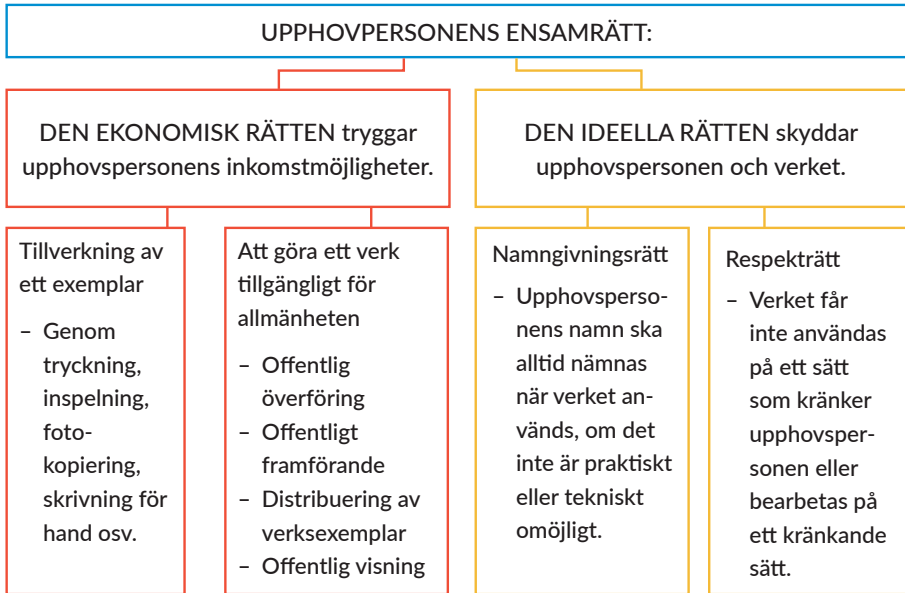
Upphovsrätten ger *upphovspersonen ensamrätt att bestämma* hur och var hans eller hennes verk används. Om någon vill använda ett upphovsrättsskyddat verk behövs i allmänhet upphovspersonens eller rättighetshavarens tillstånd.

Majoriteten av personer som utför kreativt arbete – konstnärer – får sin lön från upphovsrättsinkomster. De säljer exemplar av sina verk och nyttjanderätten till dem. Till exempel en författare säljer publicerings- och översättningsrätten till en bokförläggare, dramatiseringsrätten till en dramatiker, och filmatiseringsrätten till en filmproducent. En illustratör för sin del säljer rätten att publicera sina verk som illustrationer i en bok åt en bokförläggare, rätten att omvandla dem till en animerad film åt en tv-producent och rätten att trycka dem på olika produkter åt ett tryckeri.

Varje användare betalar en ersättning till konstnären för de sätt de använder verket på. Många konstnärer har ingen månadslön, deras inkomst består helt och hållet av ersättningarna.

Det kan ta månader, till och med år, att skriva en bok, rita en serie, skapa ett musikverk eller att filma en film. Konstnärer får sällan lön för det kreativa arbetet, för designen eller för sin förkovring. Inkomsterna kommer först vid uppträdanden, när ett verksexemplar säljs eller ett verk används. Upphovsrätten gör det möjligt att kunna leva på sitt skapande arbete och gör det möjligt att nya verk skapas – nya böcker, serietidningar, filmer och musik.

© Ekonomisk och ideell rätt

Upphovsrätten omfattar såväl ekonomisk som ideell rätt. *Den ekonomiska rätten* är rätten att framställa exemplar och göra verket tillgängligt för allmänheten. Den ekonomiska rätten ger upphovspersonen ensamrätt att bestämma om exemplar ska framställas av hans verk och om de ska göras tillgängliga för allmänheten genom till exempel försäljning, utlåning eller uthyrning. Upphovspersonen har rätt att bestämma om verket får bearbetas, översättas eller återges inom en annan litteraturgenre, inom en annan konstform eller på något annat sätt. Du behöver exempelvis författarens tillstånd för att översätta, dramatisera eller filmatisera en bok och tonsättarens tillstånd för att göra en ny version av ett musikalskt verk.

Upphovspersonens ideella rätt innebär att upphovspersonen och verket ska respekteras. Upphovspersonens namn ska nämnas när verket används och verket får inte bearbetas på ett sätt som kränker verket. Verket får inte heller göras tillgängligt för allmänheten i ett sammanhang som är kränkande för upphovspersonen.

© Bearbetningar och översättningar

Rätten till ändring, översättning eller bearbetning av ett verk hör till upphovspersonens ensamrätt till sitt verk. För att ändra ett verk, exempelvis bearbeta en bild, översätta en bok, göra en ny version av ett musikaliskt verk eller filmatisera ett verk behövs tillstånd från upphovspersonen till det ursprungliga verket.

Det nya verk som skapas när någon bearbetar ett verk är en bearbetning. Den som gjort bearbetningen, exempelvis översättaren, får upphovsrätt till bearbetningen om det är tillräckligt självständigt och originellt, alltså om verkshöjd har nåtts.

Det behövs inget tillstånd för att bearbeta ett verk vars skyddstid har gått ut, så länge det inte handlar om grov förvanskning på sätt som strider mot det s k klassikerskyddet.

Du får skapa ett nytt, självständigt och originellt verk genom att använda idéer i och inspireras av ett annat verk. Om verket inte kan likställas med det ursprungliga verket får upphovspersonen en självständig upphovsrätt till sitt verk.

© Överlåtelse av upphovsrätt

En upphovsperson kan helt eller delvis överlåta sin ekonomiska rätt till någon annan, till exempel en förläggare, producent eller arbetsgivare. Den som upphovsrätten överlåts till blir rättighets-havare. Att du äger ett exemplar av ett verk, till exempel en bok eller en tavla, innebär inte att du även har övertagit upphovsrätten. Det finns inga exakta regler för hur en överlåtelse av upphovsrätten ska gå till, men det är i praktiken bäst att göra upp ett skriftligt avtal om överlåtelsen. Den som upphovsrätten överlåts till har inte rätt att i sin tur överlåta den till någon annan eller att bearbeta verket, om du inte uttryckligen avtalat om det. Den ideella rätten kan i allmänhet inte överlåtas. De stannar hos den ursprungliga upphovspersonen.

© Upphovsrättens giltighetstid

Upphovsrätten gäller under upphovspersonens levnadstid och till och med 70 år efter dödsåret. Om ett verk har flera upphovspersoner, som filmer, räknas skyddstiden från slutet av det år då den sista upphovspersonen dog.

Efter att skyddstiden löpt ut kan verket fritt utnyttjas.

© Närstående rättigheter

I upphovsrättslagen skyddas även vissa rättigheter som påminner om upphovsrätten. Dessa kallas *närstående rättigheter*. De närstående rättigheterna skyddar exempelvis fotografier utan verkshöjd, själva framförandet av ett verk, ljudupptagningar, filmupptagningar, register och databaser. Sedan krävs det även tillstånd av upphovspersonen eller rättighetshavaren när någon annan vill kopiera och använda verket i sig.

För att få närstående rättigheter förutsätts inte att kravet på självständighet, personlig utformning och originalitet uppfylls, det vill säga att verkshöjd nås. Den största skillnaden mellan upphovsrätt och närstående rättighet är längden på skyddstiden.

Flera närstående rättigheter skyddas i 70 år som räknas från exempelvis det år ljudupptagningen gavs ut. För fotografi som inte har verkshöjd gäller skyddstiden under 50 år från det år fotografiet togs. Katalog- och databasskyddet gäller i 15 år efter att katalogen eller databasen färdigställdes.

© Skydd för fotografier

Alla fotografier är upphovsrättsligt skyddade. Om verkshöjd nås får fotot skydd som fotografiskt verk. Övriga fotografier får skydd som fotografiska bilder. Om verkshöjd har nåtts bedöms från fall till fall. Om ett fotografi har verkshöjd beror bland annat på fotografens kreativa val, som bildkomposition, iscensättning, beskärning, bildvinkel

och belysning. Att fotografiet föreställer ett historiskt ögonblick eller att timingen var lyckad gör inte automatiskt att verkshöjd nås. Var ett fotografi publicerats eller om det alls publicerats avgör inte heller om det får skydd som fotografiskt verk eller fotografisk bild. Även exempelvis nyhetsbilder som publicerats i tidningar kan skyddas som verk.

Om ett fotografi får upphovsrättsskydd som verk är skyddstiden 70 år från slutet av det år som fotografen dog. Om fotografiet däremot skyddas som fotografisk bild är skyddstiden 50 år från det år då bilden togs.

© Intrång i upphovsrätten

Att använda verk som är skyddade av upphovsrätt i strid mot lagen innebär ett intrång i upphovsrätten. Intrång i upphovsrätten kan ha brotts- och skadeståndsrättsliga följder.

I fall av otillåten användning är användaren skyldig att betala upphovspersonen en skälig ersättning. Denna skyldighet beror inte på om användaren var medveten om att användningen var olovlig eller ej. Det innebär att även en användare som var i god tro är skyldig att betala ersättningen ifall hen inte har haft tillstånd för användningen. Ersättningens storlek är vanligtvis det pris som användaren skulle ha betalat ifall hen hade skaffat tillstånd i förväg.

Utöver skälig ersättning är det möjligt att användaren även kan vara skyldig att betala upphovspersonen ett skadestånd för ytterligare skada. Skadeståndets storlek bestäms separat för varje fall. Utgångspunkten är principen om full ersättning, alltså att alla skador som upphovspersonen har lidit ska ersättas. För att en person ska bli skadeståndsskyldig krävs alltid att hen har handlat åtminstone oaktsamt.

Utöver skälig ersättning och skadestånd kan en kränkning av upphovsrätten leda till straffrättsligt ansvar eller straff. I Sverige kan personer över 15 år bli straffrättsligt ansvariga.

Ett intrång i upphovsrätten kan antingen leda till böter eller fängelse i högst 2 år.

FOTOGRAFERING OCH PUBLICERING AV FOTOGRAFIER

Fotografering och publicering begränsas av regler om upphovsrätt, fotoförbud och integritetsskydd.

© Fotografering

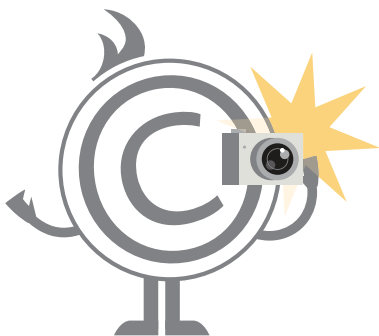
Du får i allmänhet alltid fotografera på allmänna platser. Allmänna platser är platser som du har fritt tillträde till, till exempel gator, parker, skolgårdar m m. köpcentrum, bibliotek. Fotografering får även ske på privata platser, om inte ägaren har förbjudit fotografering. På allmänna platser får du även fotografera människor. En person kan däremot avböja att bli fotograferad och det bör man i så fall respektera.

Du får fritt fotografera byggnader från utsidan. Byggnadens ägare eller innehavare kan ha förbjudit fotografering inne i byggnaden, exempelvis kan fotograferingsförbud gälla inne på ett museum.

Även om det är tillåtet att fotografera på en allmän plats får fotograferingen inte vara störande, exempelvis störa en lektion. Mobiltelefoner och andra apparater får vanligtvis bara användas under lektioner när läraren gett tillstånd.

Fotografering av personer

För att fotografera en person kan du behöva samtycke från personen i fråga. Du får fritt fotografera människor på allmänna platser, men för publicering av fotografierna gäller andra regler än för själva fotograferingen. Rätten att publicera sådana bilder begränsas av ett par olika lagar. Du får exempelvis inte publicera bilder utan samtycke som kränker någons integritet, bryter mot dataskyddsförordningen eller dataskyddslagen eller om bilderna ska användas i reklam.

Fotografering av konstverk

Att fotografera ett konstverk i syfte att exempelvis illustrera en broschyr, använda bilden som pärmbild till en bok eller publicera bilden på en webbplats räknas som att framställa ett exemplar av konstverket, vilket kräver

upphovspersonens tillstånd. Du får däremot fritt fotografera ett stadigvarande placerat konstverk (en staty, målning etc.) utomhus på en allmän plats, t.ex. i en park, på gatan eller i biblioteket. Då får du även framställa vykort och sälja dem utan att tillstånd från konstnärerna krävs. Om samma bilder ska användas för publicering på nätet eller i en digital databas krävs däremot tillstånd från konstnärerna, liksom de fotografer som har avbildat konstverken. Du får fritt fotografera byggnader, både offentliga och privata.

Konstverk i bakgrunden och av underordnad betydelse

Ett konstverk kan få ingå i ett fotografi, film eller tv-program. Om konstverket är i bakgrunden eller är av underordnad betydelse för fotografiet, filmen eller tv-programmet behövs inget tillstånd från konstnären. Till konstverk hör målningar, skulpturer, ett annat fotografi och andra bildkonstverk. Till exempel när du tar ett foto av en person kan en tavla på väggen eller en staty synas i bakgrunden.

© Publicering av bilder

Även om du får fotografera på allmänna platser som parker, på gator, i skolor och i klassrum bör du komma ihåg att andra regler gäller för publicering av bilderna än för själva fotograferingen.

Om personerna på bilden kan kännas igen är det oftast bäst att be dem om tillstånd innan du publicerar bilden. Du får inte kränka en persons integritet när du publicerar en bild. Vad gäller minderåriga barn kan även tillstånd från föräldrarna krävas om du vill publicera en bild exempelvis i skoltidningen, på en webbplats eller i sociala medier.

ANVÄNDNING AV VERK I UNDERVISNINGEN

Upphovsrätten ger upphovspersonen rätt att bestämma hur ett verk ska användas. Du kan få tillstånd från upphovspersonen, en rättighetshavare eller en upphovsrättsorganisation. I vissa situationer har lagstiftaren bestämt att användning är tillåten genom en s k inskränkning i upphovsrättslagen. Inskränkningarna ger rätt att använda verket utan att upphovspersonens tillstånd behövs.

När du använder ett verk ska du alltid hänvisa till upphovspersonen och källan. I Upphovsrättsskolans material finns modeller för hur du gör källhänvisningar.

DU KAN ANVÄNDA

1. Material som inte uppnår verkshöjd eller är skyddade som närstående rättigheter
2. Information, idéer, ämnen och metoder
3. Fria verk och verk vars skyddstid har löpt ut. Fria verk är exempelvis lagar, förordningar och andra myndighetsbeslut.
4. Citat enligt den inskränkning som nämns i upphovsrättslagen
5. Verk genom avtal eller licenser som skolan har skaffat
6. Material som har en Creative Commons-licens eller motsvarande öppen licens.
7. Annat material genom att be om tillstånd från upphovspersonen eller rättighetshavaren.

Kom ihåg att alltid nämna upphovspersonens namn när du använder ett verk som någon annan gjort.

© Citat

Du får ta citat ur offentliggjorda verk. Citatet måste ha en koppling till det arbete du själv skapar, där citatet ska användas. Citatet ska fylla en verklig funktion, som att exempelvis förtydliga, exemplifiera eller förstärka något du nämner i ditt arbete. Du får citera i begränsad omfattning utifrån vad som är motiverat av syftet med citatet. Du ska nämna upphovsperson och källa när du citerar. Du får inte skapa ett verk som består enbart av citat med stöd av citaträtten. Citaträtten gäller inte fotografier och konstverk. För dessa finns det andra bestämmelser i upphovsrättslagen som innebär användning utan att tillstånd krävs.

MINNESLISTA FÖR CITAT

1. Du får citera ur offentliggjorda verk, men inte fotografier eller konstverk.
2. Citatet ska ha en koppling till det egna verket och fylla en verklig funktion.
3. Du får citera i den omfattning som motiveras av ändamålet.
4. Upphovspersonen och källan ska nämnas.

© Utnyttjande av information eller idéer och fria verk

Du får alltid fritt använda den information, ämnen, idéer, principer och metoder som ett verk innehåller. Upphovsrätten skyddar verkets uttrycksform, inte den information eller de idéer som verket bygger på eller innehåller. Dessa får användas fritt av vem som helst, så länge du inte direkt kopierar någon annans verk.

Lagar, förordningar och myndighetsbeslut har inte något upphovsrättsligt skydd enligt upphovsrättslagen. Dessa får fritt användas.

Ett verk får fritt användas efter att upphovsrätten upphört att gälla, det vill säga efter att skyddstiden gått ut.

Du får även fritt använda sådant material som inte är tillräckligt originellt och självständigt för att nå verkshöjd och därför inte har upphovsrättsligt skydd. Om verkshöjd nåtts bedöms från fall till fall och ytterst av domstolen.

Länkning

Det är tillåtet att länka till material på nätet, om länkningen leder direkt till den aktuella webbplatsen. En lärare kan till exempel lägga till länkar till olika material i inlärningsmiljön, eller så kan eleverna lägga länkar till material från nätet till sina projektarbeten genom att länka direkt till de webbplatser som materialet finns på. Det kan däremot vara så att du inte får länka till en video eller annat material som gjorts tillgängligt på nätet olagligt.

© Källhänvisning

När du använder ett verk ska du alltid hänvisa till upphovspersonen och källan.

Privat bruk

Du får framställa några exemplar av ett offentliggjort verk för eget privat bruk utan upphovspersonens tillstånd. Du kan exempelvis kopiera en cd-skiva, bild eller spela in tv-program och filmer från tv för eget privat bruk. Kopiering av böcker får bara ske av delar av en bok eller en hel bok med begränsat omfång. Kopior som framställts för privat bruk får inte användas för andra ändamål. Att framställa kopior för att använda i undervisningen eller att lagra eller ladda upp på nätet är inte privat bruk. Du får inte framställa exemplar av datorprogram för eget privat bruk, men du får göra säkerhetskopior.

Genom en bestämmelse i upphovsrättslagen betalar teknikbranschen en del av intäkten för försålda minnes- eller lagringsenheter som ersättning för privat kopiering till upphovspersonerna. Det innebär att upphovspersonerna kompenseras för de ekonomiska förluster som privatkopiering medför.

ATT ANVÄNDA VERK I UNDERVISNING

Utgångspunkten i upphovsrätten är att det behövs tillstånd för att få använda det som andra har skapat. Av den anledningen erbjuder flera upphovsrättsorganisationer avtal eller licenser som ger skolan möjlighet att få använda upphovsrättsligt skyddade verk i undervisningen och i vissa fall även internt på skolan. Här kommer en beskrivning av vilka avtal och licenser som skolan kan skaffa för att underlätta användningen av verk i undervisningen.

© Visning och kopiering av verk i undervisning

Ett verksexemplar, till exempel en bok som skolan köpt in och bilderna i den, får visas i undervisning. Om du däremot vill spara eller kopiera verk eller delar av dem, till exempel som en del av en egen presentation, krävs tillstånd.

Skolkopieringsavtalet som Bonus Copyright Access erbjuder är ett förhandstillstånd för lärare och elever att i viss omfattning få kopiera upphovsrättskyddade texter, bilder och noter inom undervisning. Både svenska och utländska tryckta och digitala publikationer omfattas. T.ex. böcker, läromedel, nyhets sajter och andra webbplatser på internet.

Samtliga kommuner, landsting och de flesta fristående grund- och gymnasieskolor har tecknat skolkopieringsavtal och på så vis underlättat lärarnas yrkesutövning och elevernas undervisning när befintliga lärresurser behöver kompletteras med material från flera källor.

SKOLKOPIERINGSAVTALETS INNEHÅLL:

UTSKRIFT OCH NERLADDNING

Motsvarande 15 A4-sidor/per publikation/kalenderhalvår/elev

Du får kopiera motsvarande 15 A4-sidor från en och samma digitala publikation per elev och kalenderhalvår.

FOTOKOPIERING OCH SKANNING

15/15-regeln/per publikation/kalenderhalvår/elev

Du får kopiera 15 %, men inte mer än 15 sidor, från en och samma analoga förlaga, t.ex. en bok eller tidning, per elev och kalenderhalvår.

Det är okej att kopiera upp till 3 ytterligare sidor om det behövs för att ett kapitel/avsnitt ska bli fullständigt.

Max så många kopior/exemplar att eleverna får var sitt och läraren själv får några.

Förlagsutgivet läromedel

Det är bara tillåtet att kopiera ur förlagsutgivet läromedel för att komplettera sådana förlagsutgivna läromedel som normalt används i undervisningen.

Ur tryckt förlagsutgivet engångsmaterial, t.ex. arbets- eller övningsbok får endast enstaka fråga eller övning kopieras för prov.

Dela inom skolan

Kopierat material får delas i skolans undervisningsgrupp och läggas upp på skolans slutna nätverk vars åtkomst är begränsad till skolans personal, elever och vårdnadshavare.

Detta här omfattas inte av skolkopieringsavtalet:

- Körmaterial som säljs separat
- Musik, film, radio-, och TV-program samt datorprogram

Speciella regler gäller för:

- Digitalt material med egna licensvillkor
- Tryckta förlagsutgivna arbets-, och övningsböcker o dyl.
- Musikaliskt verk för offentligt framförande
- Lösa stämmor som finns att hyra eller köpa

© Användning av tv-program, filmer och videoklipp i undervisningen

TV-program

Det är vanligtvis inte tillåtet att spela in tv-program, men vissa tv-program kan skolan få tillstånd från Copyswede att få spela in. Inom utbildningsområdet erbjuder Copyswede licenser av flera slag. Copyswede har tecknat avtal med UR om villkoren för skolornas användning av program från UR och UR Skola. Copyswede erbjuder även ett skolbandningsavtal som gör innehåll från SVT, SR och TV4 tillgängligt för användning i undervisningen.

Filmer

Köpta, lånade eller hyrda video- eller dvd-filmer är menade för eget privat bruk. Att visa filmer under lektionen och i en eftermiddagsklubb kräver ett särskilt tillstånd.

Läs mer om vad som gäller för visning av filmer och tv-program i undervisningen [här](#).

Webbvideoklipp

I upphovsrättslagen anses som filmverk all form av rörliga bilder som är självständigt skapade, personligt utformade och originella så att verkshöjd har nåtts. Det spelar ingen roll om det är en kostnadskrävande storfilm eller en egenhändigt skapad dokumentärfilm. Även webbvideoklipp kan ha upphovsrättsligt skydd som filmverk. Det kan därför krävas tillstånd för att visa webbvideor på lektionerna och inte webbvideons skapare har tillåtit användning av videon i undervisning till exempel genom en Creative Commons-licens.

Det finns mycket material på nätet som kan ha lagts ut utan tillstånd. Det är enbart tillåtet att visa lagligt material i undervisningen, och enbart materialets riktiga upphovsperson eller rät-

tighetshavare kan ge tillstånd till skolan att få visa videon. Ett sätt att bedöma materialets laglighet är att kontrollera vem som har laddat upp videon på nätet.

© Framförande och användning av musik i undervisning

Upphovsrättslagen tillåter att musik framförs i undervisning. Under lektioner får du alltså fritt framföra musik på instrument eller genom att spela upp en cd-skiva i skolsalen. Det räknas inte som offentligt framförande när det sker för eleverna under lektionstid. Det gäller däremot inte om framförandet av musik sker för föräldrar eller andra i aulan eller liknande. För sådant evenemang krävs tillstånd från rättighetshavarna.

Musikorganisationerna står bakom MiM-licensen (Musik i Media) för skolan. Med en MiM-licens har skolan tillstånd som täcker alla rättigheter som Stim/ncb och Ifpi/Sami representerar vad gäller intern kopiering och streaming på skolan. Det betyder att lärare och elever får använda kommersiellt utgiven musik i ljud- och bildproduktion, på skolans webbplats och möjlighet att lagra den digitalt på skolans datorer.

Upphovspersonen till ett musikverk kan ha tillåtit användning av musiken exempelvis genom en CC-licens.

© Licens för offentlig framförande av teaterpjäs

För offentlig framförande av teaterpjäser eller andra sceniska verk i skolor krävs tillstånd av rättighetshavarna.

© Creative Commons eller andra öppna licenser

En upphovsperson kan ha tillåtit användning av sitt verk genom en *Creative Commons*-licens (CC-licens). I detta fall finns det i samband med verket en CC-licenssymbol som beskriver hur verket får användas. Upphovspersonen kan ha tillåtit att verket används i original, att bearbetning av verket får ske, att delning av verket får ske att användningen får ske i kommersiell eller icke-kommersiella sammanhang. Ett verk kan ha en eller flera CC-licenssymboler.

Innan du använder material under CC-licens, kontrollera noga på vilka villkor upphovspersonen har tillåtit användningen

BY – Upphovspersonen ska erkännas

ND -- ingen bearbetning av verket får ske

NC – kommersiell användning av verket är inte tillåtet

SA – verket får delas på nätet, men under samma licenstyp

CC0 Verket får fritt användas, redigeras och delas, även i kommersiella syften. Upphovspersonen har upplåtit sitt verk till fri användning genom att avsäga sig sin upphovsrätt i den mån det är möjligt.

Ytterligare information om CC-licenssymbolerna och om användning av CC-licensen hittar du här: www.creativecommons.se

LÄRARENS EGET MATERIAL

Lärare gör ofta olika slags material för att använda i undervisningen. Även lärare kan få upphovsrätt till det material som de har gjort. För material som framställts av lärare gäller samma regler som för andra verk. Om läraren skapar undervisningsmaterial som bildar en självständig, personligt utformad och originell helhet, har läraren upphovsrätt till materialet. Läraren bestämmer själv på vilka villkor andra personer får använda materialet som har skapats.

Material som du gjort helt och hållet själv får du kopiera och dela obegränsat. Om någon annan har medverkat i framställningen av materialet, behövs även den personens tillstånd för kopiering och delning. I de fall du har använt verk av någon annan i materialet krävs tillstånd för att förmedla dem vidare.

En lärare kan upplåta användningsrätt till verket helt eller delvis. Läraren kan till exempel komma överens om att kolleger i den egna skolan får använda materialet i sin undervisning, men att materialet inte får överlåtas till lärare vid andra skolor. Läraren är inte tvungen att tillåta andras användning av det egna materialet eller att fritt dela det, till exempel genom en CC-licens.

Upphovspersonen har alltid rätt att bli namngiven när hans eller hennes verk används. I praktiken innebär det att lärarens namn måste nämnas när det material hen gjort används, om det inte är praktiskt eller tekniskt omöjligt.

Lärarens upphovsrätt till sitt eget material

1. Det är alltid upphovspersonen, det vill säga läraren själv, som får upphovsrätten.
2. Om läraren gör materialet tillsammans med en eller flera andra personer är det fråga om ett gemensamt verk. Alla upphovspersoner får då gemensam upphovsrätt.
3. Upphovsrätten överförs inte till arbetsgivaren om du inte har avtalat om det.
4. Arbetsgivaren har rätt att använda verket i sin normala verksamhet om det har skapats på arbetstid och i lärarens anställning.
5. Läraren kan helt eller delvis överlåta sin upphovsrätt. Den ideella rätten stannar däremot alltid kvar hos upphovspersonen.

© Arbetsgivarens användning av lärarens material

Upphovsrätten tillkommer alltid upphovspersonen själv och överförs inte automatiskt till arbetsgivaren vid en anställning. Du kan däremot ingå ett avtal med din arbetsgivare om att upphovsrätten ska övergå till arbetsgivaren eller skolan.

När det gäller verk som framställts i samband med anställningen och på arbetstid gäller principen att arbetsgivaren har rätt att använda dem inom ramen för sin ordinarie verksamhet. Upphovspersonen behåller däremot upphovsrätten.

Det hör i allmänhet inte till lärarnas arbetsuppgifter att framställa undervisningsmaterial åt andra lärare. Det material en lärare har framställt för sin egen undervisning är därför inte automatiskt tillgängligt för andra lärare. Om skolan eller kollegerna vill använda material som en annan lärare gjort ska de avtala om detta med läraren. Detsamma gäller även undervisningsmaterial som lagts upp på nätet.

Läraren kan helt eller delvis överlåta sin ekonomiska rätt till sitt verk. Lärare får själv bestämma under vilka villkor hen låter andra använda materialet. Om en lärare vill kan hen ändå dela med sig av det undervisningsmaterial hen har framställt åt andra. I så fall bör hen kontrollera om hen har de tillstånd som krävs för att dela andras verk vidare. Läraren är inte heller skyldig att överlåta materialet utan ersättning eller fritt dela ut det till exempel med en CC-licens.

UPPHOVS RÄTTSORGANISATIONER

Upphovspersoner och rättighetshavare har grundat olika upphovsrättsorganisationer, med uppgiften att bevaka deras intressen och bevilja användningslicenser i vissa situationer.

Upphovsrättsorganisationernas verksamhet grundar sig på fullmakter givna av upphovspersonerna eller rättighetshavarna, eller på särskilda avtal där rättighetshavarna överlåter sina rättigheter till organisationens förvaltning och övervakning. Organisationerna beviljar licenser och avtal för användningen av verken, inkasserar ersättningar för användningen och betalar ut ersättningarna till upphovspersonerna och rättighetshavarna efter rapporteringar från användarna eller andra undersökningar om användning.

Upphovsrättsorganisationerna underlättar och förenklar förmedlingen av användningsrättigheter och utbetalning av ersättningar till svenska och utländska rättighetshavare.

Upphovsrättsorganisationerna är:

Svenska Artisters och Musikers intresseorganisation, Sami: Ger tillstånd för användning, inspelning och offentligt framförande av inspelad musik.

Den gemensamma upphovsrättsorganisationen för upphovspersoner, förläggare och utgivare Bonus Copyright Access: Samordnar licensieringen av upphovsrättskyddade texter, bilder och noter inom undervisning (skolkopieringsavtalet). Bonus Copyright Access ger även tillstånd till kopiering av skyddat material för intern information inom myndigheter, företag och andra organisationer.

Upphovsrättsorganisationen för bildupphovspersoner på det visuella området Bildupphovsrätt i Sverige: Bevakar olika bildupphovspersoners (konstnärer, fotografer, illustratörer m fl)

rättigheter och ger tillstånd för användning av bildkonstverk.

Upphovsrättsorganisationen för författare och översättare Administration av Litterära Rättigheter i Sverige, Alis: Ger tillstånd för offentliga framställningar av skriftliga verk och annan användning av litterära verk.

Svenska Tonsättare Internationella Musikbyrå, Stim: Bevakar tonsättares, textförfattares, arrangörers och musikförläggares intressen och ger tillstånd för offentligt framförande av musik och inspelning av musik (genom ncb).

Den gemensamma upphovsrättsorganisationen Copyswede för musik, text och bild; Ger tillstånd för vidareanvändning av tv- och radioprogram i olika medier och sköter även det svenska ersättningsystemet för privatkopiering.

Även **Internationella Fonogramproducenternas Intresseförening, Ifpi**, bör nämnas: Ifpi bevakar skivbolagens rättigheter vid inspelning av och användning av inspelad musik.

YTTERLIGARE INFORMATION OM UPPHOVSRÄTTEN

Mer information om upphovsrätt finns på [PRV](#), [Skolverket](#) och [Statens Medieråd](#).

